

Paasexcursie 2012, Zuid Touraine, Indre-et-Loire, Frankrijk

Leonard Vaessen¹

Enkele jaren geleden kon ik nog zeggen Paasexcursie naar het Loirebekken (Vaessen, 2007) omdat we ook nog vindplaatsen in de facies Savignien en facies Pontilévien hadden ten noorden van de Loire en rond Manthelan. Helaas, die zijn er niet meer. Slechts twee vindplaatsen zijn nog toegankelijk, een bij Fèrrière Larçon en een bij Pauvrelay in de gemeente Paulmy. Beide in de zuidelijke Touraine. Dat was wel anders toen we in 1976 voor de eerste keer in het Loirebekken neerstreken, toen hadden we minstens tien locaties ter beschikking. Maar toen waren we ook met veel meer mensen, over de 30. In 2007 hadden we nog vijf vindplaatsen ter beschikking en waren we met 20 verzamelaars. Dit jaar waren we met negen verzamelaars. Je kunt dus zeggen dat het aantal vindplaatsen zich heeft aangepast aan het aantal excursiegangers. Of is het soms andersom?

In 1976 zaten alle excursiedeelnemers op de camping in Grand Pressigny in tenten of caravan (zie foto in stukje van Anton Janse in Afzettingen 33 (1), pag. 16). Nu zaten er twee deelnemers in een van de twee huisjes die sinds kort op deze camping staan (zie foto 2 op pagina 16 van Anton's stuk), twee stonden er op de camping met een camper, twee zaten er in een hotel in Tours (60 km noordelijker) twee zaten er in een hotel in Châtellerault (35 km ten westen van het excursiegebied) en één, de excursieleider en nu verslaggever, sliep gewoon thuis in Petit Pressigny, midden in het excursiegebied.

De deelnemers waren David Baron, Ton van Eijden, Colin van Elderen, Paulus de Graaf-Rutteman, Ben en Joke Nienland, Eddy Spijkerman, Henk-Jan van Vliet en Len Vaessen. Eddy was deze keer de contactman in Nederland, bij wie men zich kon opgeven en Len deed de voorbereidingen ter plaatse.

Pauvrelay, gemeente Paulmy

Zaterdag 7 april om 10 uur was het verzamelen op de camping van Grand Pressigny. Van hieruit zijn we gezamenlijk naar de negen kilometer noordelijker gelegen oude groeve bij Pauvrelay, in de gemeente Paulmy gereden. Hier konden we vrij terecht. Voor de kleine groeve kon ik deze keer geen toestemming krijgen. In de oude groeve is echter dezelfde afzetting ontsloten als in de kleine, er moest alleen wat meer gegraven worden om bij de lagen te komen.

In de zandgroeves hier bij het gehucht Pauvrelay zijn de 'sables coquilliers grossiers' van de facies Pontilévien ontsloten, deze zijn afgezet tijdens het Langhian, Midden Mioceen. Voor meer stratigrafische details zie mijn artikel uit 2007. Tussen de oude en de kleine groeve, ligt nog een hele grote zandafgraving waarvan de exploitatie verleden jaar is gestopt. Het betreden van deze afgraving is altijd ten strengste verboden geweest en is dat nu nog. Er staan zoveel borden in en rond de groeve die dit aangeven dat het niet slim is deze te nege-

ren. Deze zandput wordt nu dichtgestort met puin en klei.

De westelijke en noordelijke wand van de oude groeve zijn nog goed toegankelijk en in een heerlijk zonnetje werd er stevig gegraven en gezeefd (foto 1 en 2). De oostelijke wand van de groeve is begroeid en het stonk er vreselijk vanwege een dassenburcht die er is gevestigd. In deze groeve is een pakket kalkhoudende, grijs-gele, slecht gesorteerde grove zanden ontsloten, soms zelfs zeer grof met nesten stenen; vuursteen, verkiezelde kalkstenen en soms sponzen geërodeerd uit het onderliggende Senoon. Grote exemplaren van de oester *Crassostraea gryphoides* komen hierin ook regelmatig voor. Verder veel afgerolde en niet afgerolde schelpen, bryozoën en koraaltjes met een Langhian ouderdom. Resten van vertebraten, zowel land als marien, zijn zeldzaam. Toch zijn er hier tijdens de excursie wel enkele haaiantandjes gevonden. De mollusken van Pauvrelay bestaan uit bentische vormen, onder andere bivalven soorten die tijdens hun leven aan hard substraat vastzitten zoals *Arca noae biangulina* (D'Orbigny, 1852), *Barbatia vincenti* (Couffon, 1905), *Barbatia barbata* (Linnaeus, 1758), *Barbatia polymorpha* (Mayer, 1868), *Striarca lactea* (Linnaeus, 1758), *Chama gryphoides* Linnaeus, 1758, *Cardita crassa* Lamarck, 1819; of endobionten (ingegraven in het zand) zoals *Anadara turoniensis* (Dujardin, 1837), *Glycymeris turonica* (Mayer, 1868), *Glycymeris nummaria* (Linnaeus, 1758), *Glycymeris texta* (Dujardin, 1837), *Venus subrotunda* DeFrance, 1828. Van *Glycymeris bimaculata* (Poli 1795) worden meestal alleen maar brokstukken gevonden. In de stenen kan *Barnea* sp. worden aangetroffen. Bij de verspoelde gastropoden zijn vooral conussen en cypreae's populair bij verzamelaars. Kleine exemplaren van *Conus dujardini* Deshayes, 1845 komen regelmatig voor en soms komt een exemplaar van een cypreae (*Schilderia* sp.) uit het zand tevoorschijn, begeleid met vreugdekreten van de gelukkige vinder.

De niet verspoelde gastropoden zijn van het bentische type. De *Diodora* en *Patella* soorten leefden vastgehecht op de stenen van de klifkust, evenals *Serpulorbis arenarius* en andere Vermetidae. De aanwezigheid van *Potamides* wijst op een abnormaal zoutgehalte. Dat deze soorten in Pauvrelay redelijk geconserveerd zijn, niet erg gerold, duidt op een kort transport in een hoog energetisch milieu. Alles wijst erop dat de Langhian faluns in Pauvrelay zijn afgezet langs een kust bestaande uit Senoonkliffen met een min of meer steile helling in een (sub)tropisch klimaat (Lecointre 1947).

1 (rechtsboven). Pauvrelay, Paulmy. Overzicht over de oude groeve. Paulus ligt op de westelijk helling. Figuurtje bovenin net onder de rand van noordelijke helling is Henk-Jan. (Foto Eddy Spijkerman)

2 (rechtsonder). Pauvrelay. Graven in de westelijke groeewand. Ook de excursieleider (voorgond) kon het weer niet laten om zakken te vullen. (Foto Eddy Spijkerman)

3. Les Verdaux, Ferrière Larçon. Met z'n allen in het gat in het grasland. (Foto Eddy Spijkerman)

Les Verdaux, gemeente Ferrière Larçon

Na de lunch vertrok het hele gezelschap naar het acht kilometer naar het oosten gelegen Ferrière Larçon. De vindplaats bij Ferrière Larçon ligt ongeveer twee kilometer ten noordoosten van het dorp, rechts van de D96 richting Esves-le-Moutier. Ongeveer 200 meter voorbij de afslag naar de boerderij 'La Placette' is een kleine zandweg naar rechts die uitkomt op een verwilderd grasland bij een bosje. Het bosje ligt in een oude groeve. In dit bosje zijn in de wanden van de voormalige groeve gaten gegraven door verzamelaars. Ook buiten het bosje zijn gaten te vinden en wel links achterin op het grasland (foto 3). Deze locatie wordt aangeduid als Les Verdaux (zie Vaessen 2007 voor meer details). Ook hier zijn de 'sables coquilliers grossiers' van de facies Pontilévien ontsloten.

In de tuin van de boerderij 'La Placette' ligt ook nog een kleine groeve waarin de facies Pontilévien is ontsloten, maar ik kreeg deze keer weer geen toestemming om er te verzamelen. Nu waren er bijen neergestreken en die mochten niet verstoord worden. In 2009 kreeg ik geen toestemming omdat er water in de groeve stond en dat werd door de twee paarden als drinkwater gebruikt. In 2007 was dit water door onze graaf- en zeefactiviteiten ernstig vervuild zodat het lange tijd door de paarden niet als drinkwater kon worden gebruikt. Nu stond er geen water maar zaten er bijen en

die zijn tegenwoordig heilig verklaard.

Dollfus & Dautzenberg (1902) geven op pagina 25 van Memoire 27 een profiel van de oude groeve bij 'La Grande Varenne' welke net ten oosten van 'La Placette' lag. Het lijkt erop dat het pakket dat nu in 'La Placette' nog te zien is de "Sables blanc fin, à Bryozoaires" zijn met een dikte van 3,50 meter en het pakket dat nu nog te zien is bij 'Les Verdaux' de "Sables grossier, Jaunâtre, à *Venus clathrata*" zijn. *Venus clathrata* Dujardin, 1837 is een junior synoniem voor *Venus subrotunda* DeFrance, 1828. Deze komt inderdaad redelijk veel voor in 'Les Verdaux'. Daarnaast ook veel soorten die we ook in Pauvrelay gezien hebben, alleen is de conservatietoestand hier veel beter, niet zo gerold. De zanden zijn hier waarschijnlijk in een wat rustiger milieu afgezet, in een baai afgeschermd van de golven en stroming (Lecointre 1947). Wat hier meer voorkomt zijn kleine Muricidae zoals: *Hexaplex bourgeoisi* (Tournouër, 1875), *Ocenebra vindobonensis ligeriana* (Tournouër, 1875), *Spinucella angulata* (Dujardin, 1837), *Favartia suboblonga* (D'Orbigny, 1852) en natuurlijk veel trivia's en regelmatig een cypraea, soms zelf van behoorlijke afmetingen. Wat ik voorbij zag komen was in ieder geval een fraai exemplaar van *Schilderia columbaria* (Lamarck, 1822) en van *Schilderia decorticata* (DeFrance, 1826). Een van deze was zeker bij mij in de zeef terechtgekomen als ik niet was voor-

4. Les Verdaux, Ferrière Larçon. Eddy hard op weg naar een prachtige Cypraea, van KALK !! (Foto Colin van Elderen)

gekropen bij het vullen van de zeven, nu was Joke de gelukkige en kon ik slechts tandenknarsend toezien. Tja, eigen schuld dikke bult heet dat dan. Door het regelmatig vinden van zo'n mooie cypraea is Eddy ter plekke bekeerd tot KALK, daarvoor deed hij alleen maar aan van die zwarte pinnetjes.

Op foto 4 is dat duidelijk te zien. Haaiantanden zijn zeer zeldzaam op deze vindplaats, dus het zeeffantisme moet wel voor KALK zijn.

Tot laat in de namiddag werd er stevig doorgewerkt. Daarna werd er door een deel van de groep in het stamcafé 'Bar Préhistorique' in Grand Pressigny nog een biertje gedronken om het stof weg te spoelen.

Meigné-le-Vicomte / Channay-sur-Lathan

Zondagochtend zijn David en Colin vanuit Tour naar een van de laatste vindplaatsen met Facies Savignien gegaan. Het is, of beter gezegd was, een grote zandafgraving net ten oosten van Meigné-le-Vicomte. Daar waar de D3 uit de richting Channay-sur-Lathan overgaat in de D140 naar Meigné, ligt de toegang tot de groeve. Tijdens de excursie van 2009 was deze groeve nog in bedrijf. Nu troffen David en Colin alleen nog wat storthopen aan en was de groeve zelf nagenoeg geëgaliseerd. Op de storthoop vonden ze nog wat fragmenten en een bijna hele *Gi-*

5. Een redelijk exemplaar van *Gigantopecten ligerianus* (Dollfuss & Dautzenberg, 1906) uit de groeve bij Meigné-le-Vicomte met facies Savignien (Langhian). (Foto Colin van Elderen)

giantopecten ligerianus (Dollfuss & Dautzenberg, 1906) (foto 5). De ouderdom van dit materiaal is waarschijnlijk ook Langhian (Courville & Bongrain 2003).

De rest van de groep ging weer naar Ferrière Larçon om hier verder te graven op jacht naar *Schilderia*'s en ander

mooi spul. Tegen de middag kwamen David en Colin ook aan. Joke en Ben hielden het in de loop van de middag voor gezien en gingen een bezoek brengen aan het kasteel van Grand Pressigny met zijn prachtige collectie aan prehistorische werktuigen van vuursteen. De streek rond Grand Pressigny staat net als Rijkholt in Zuid-Limburg bekend om zijn werkplaatsen waar tijdens het Neolithicum werktuigen uit vuursteen werden gemaakt die over heel West Europa verspreid zijn teruggevonden in nederzettingen uit die tijd. De rest bleef nog tot tegen de avond, onder een heerlijk voorjaarszonnetje zakken vullen in 'Les Verdaux'. Colin en David vertrokken toen naar hun hotel in Tour en tweede paasdag weer richting Nederland. Eddy en Paulus zochten hun hotel in Chatellerault weer op en keerden tweede paasdag ook terug naar huis.

Zondagavond werden Rieja (mijn vrouw) en ik uitgenodigd om op kosten van de excursiedeelnemers van een etentje te genieten bij het restaurant 'Chez Grand Ma' in Grand Pressigny, dit werd in dank aanvaard. Het diner werd genuttigd in het gezelschap van Joke, Ben, Ton en Henk-Jan. Nogmaals dank hiervoor.

Op tweede paasdag vertrokken ook de deelnemers die in Grand Pressigny zaten huiswaarts.

Determineren

Bij het determineren van de uitgebreide falunfauna kan voor de Bivalvia gebruikt worden gemaakt van: Dollfus, G.-F. & Ph. Dautzenberg, 1902-1920. Conchyliologie du Miocène Moyen du Bassin de la Loire, Mém. Soc. Géol. France Paléontologie, Mém. 27. Aangevuld met Glibert M. & L. van de Poel, (1965-1970). Les Bivalvia fossiles du Cénozoïque étranger, deel 1 - 6, Verhandelingen Kon. Belg. Instituut voor Natuurwetenschappen, tweede reeks, delen 77, 81, 82, 83 en 84. Voor de modernere nomenclatuur en om de foutjes van D&D te corrigeren.

Voor de Gastropoda kan gebruikt gemaakt worden van: Glibert, M., 1949 en 1952. Gastropodes du Miocène moyen du Bassin de la Loire, 2 delen, Verhandelingen Kon. Belg. Instituut voor Natuurwetenschappen, tweede reeks, deel 30 en deel 46. In dit werk voert hij nogal eens onnodig nieuwe soorten en ondersoorten in en vergiste hij zich wel eens. Dit corrigeert hij grotendeels in zijn serie 'Gastropodes fossiles du Cénozoïque' (Glibert, M. 1960-1963, 7 delen). Verhandelingen Kon. Belg. Instituut voor Natuurwetenschappen, tweede reeks, delen 61, 63, 68, 69, 70, 73, 74. Modernere literatuur zal echter ook geraadpleegd moeten worden voor de juiste moderne naamgeving van de genera en om taxonomische slippertjes te corrigeren. In Afzettingen heb ik onlangs de conussen al gereviseerd (Vaessen, 2010). Onlangs verscheen in Cainozoic Research een artikel van Fehse & Grego (2012), waarin ook de Eratoidae van het Langhian van het Loirebekken worden behandeld. In dit artikel staat bij sommige vindplaatsen in het Loiregebied dat de afzettingen een Serravallian ouderdom hebben, dit is echter niet zo. Alle midden-miocene afzettingen van genoemde vindplaatsen in het Loirebekken hebben een Langhian ouderdom.

Glycymeris insubrica, *G. cor*, *G. violascens* of toch *G. nummaria*?

Freddy van Nieulande (2009) heeft in Afzettingen de Glycymerididae van de Loire behandeld. In dit stuk wordt, wat ik hierboven *Glycymeris nummaria* (Linnaeus, 1758) noem nog *Glycymeris insubrica* (Brocchi, 1814) genoemd en staat de naam *G. nummaria* bij de synoniemen evenals de namen *G. cor* (Lamarck, 1805) en *G. violascens* (Lamarck, 1819), in deze laatste naam zit een spelfout die meer voorkomt in de literatuur, zie later.

Waarom noem ik deze soort nu *Glycymeris nummaria* (Linnaeus, 1758)? Dit is in navolging van Markus Huber die in zijn Compendium of Bivalves, 2010 uitgegeven door ConchBooks, Hackenheim, op pagina 580 het volgende schrijft over de taxonomie van deze soort, die overigens nog steeds algemeen in de Middellandse Zee voorkomt (originele tekst in het Engels).

"De taxonomie is hoogst verwarrend en in het verleden zijn veel namen gebruikt. Reeve (1843) gebruikte *Pectunculus violascens* (err. pro *P. violascens* Lamarck, 1819); Hidalgo (1867) gebruikte *Pectunculus gaditanus*; Lamy (1912) gebruikte, gebaseerd op fossiele MNHN-Parijs types, *Pectunculus cor* Lamarck, 1905; Nicol (1945) gebruikte *Glycymeris nummaria* (Linnaeus, 1758); Pope & Goto (1994) gebruikten *Arca insubrica* Brocchi, 1814. Tenslotte CLEMAM gebruikt *violascens*, maar zet er vier oudere namen met vraagtekens bij: *nummaria* en *pallens* van Linnaeus, *Cardium gaditanum* Gmelin 1791 en *insubrica* Brocchi, 1814)." (Bij controle van de CLEMAN gegevens op 6-11-2012 bleek *Pectunculus cor* Lamarck 1805 ook met een vraagteken in deze lijst te staan (LV)).

Huber schrijft verder:

"Hier is *Arca nummaria* Linnaeus, 1758 geselecteerd als de valide oudste naam:

- Linnaeus korte originele beschrijving (OD) is accuraat genoeg om de karakteristieke eigenschappen van een juveniel mediterraan exemplaar te herkennen.
- In doos 165 gemarkeerd als *nummaria* in de London Linnean Society Collection, een enkele klep, met inkt gemerkt 152, representeert het holotype.
- Nicol (1945) en Dodge (1952) geven duidelijk toe dat *nummaria* en *violascens* identiek zijn. Echter Dodge negeerde de analyse van Lamy (1912) en de uitspraken van Nicol en accepteerde de naam van Linnaeus niet. Hij dacht een stabiele nomenclatuur beter van dienst te zijn door de naam *violascens* van Lamarck te gebruiken. Tegenwoordig blijkt dat Dodge met zijn 'non-decision' de stabiliteit in gevaar brengt, zoals blijkt uit de vier (5 LV) vraagtekens in CLEMAM. Door de Londense types van Linnaeus te accepteren wordt het irrelevant of er aan getwijfeld moet worden of Gmelin's *gaditanum* uit 1791 hetzelfde is, of Lamarck's *cor* uit 1805 een valide eerdere naam was en of *insubrica* van Brocchi uit 1814 een eerdere naam was voor *violascens*, dit stabiliseert de nomenclatuur van deze soort."

Tot zover de text van Markus Huber in zijn toonaangevende boek uit 2010.

Aangezien bovenstaande verhandeling betrekking heeft op een recente Middelandse Zee soort is het nog de vraag of de fossielen uit het Mioceen van de Touraine onder dezelfde naam gevangen kunnen worden. Dit lijkt mij het geval want behalve de naam *Cardium gaditanum* Gmelin, 1791 duiken alle andere namen op in de literatuur die gaat over de bivalven-fauna van het Midden Mioceen van de Touraine. Glibert en van de Poel (1965) gebruiken al de naam *Glycymeris nummaria* (Linnaeus, 1758) evenals Agnès Lauriat-Rage (1981) en noemen *cor*, *insubrica* en *violacescens* als jongere synoniemen. Laten we hopen dat er door het gedegen werk van Huber een einde is gekomen aan dit taxonomisch probleem.

Literatuur

- CLEMMAM: <http://www.mnhn.fr/base/malaco.html>, CLEMMAM-authoritative database of the marine mollusca of Europe and surrounding areas. Hosted by MNHM, Paris, conceived by Jacques Le Renard.
- Courville, Ph. & M. Bongrain, 2003. Les Pectinidae miocènes des faluns (Ouest de la France). Intérêts biostratigraphiques des associations. - *Annales de Paléontologie* 89: 125 - 151.
- Dollfus, G.-F. & Ph. Dautzenberg, 1902. Conchyliologie du Miocène Moyen du Bassin de la Loire. - *Mém. Soc. Géol. France Paléontologie*, Mém. 27, 2 parties.
- Fehse, D., & J. Grego, 2012. Contributions to eratoïd systematics (Mollusca, Gastropoda, Trivioidea), 5. Middle Miocene, Badenian Eratoïdidae from Borsodbóta (Hungary). - *Cainozoic Research* 9 (1): 15-63.
- Glibert, Maxime et Luc van de Poel 1965. Les Bivalves Fossiles du Cénozoïque Etranger. I Palaeotaxodonta et Eutaxodonta. - *Mémoires Mus. Roy. Hist. Nat. Belg. Série 2, Fasc 77*: 112 p. Bruxelles.
- Huber, Markus, 2010. Compendium of Bivalves. 901 p 1 CD. ConchBooks, Hackenheim, Germany.
- Lauriat-Rage, Agnès 1981. Les Bivalves du Redonien. - *Mém. du Mus. Nat. D'Hist. Nat. Nouvelle série, Série C, Tome XLV*, 173 p., 16 planches. Paris.
- Lecointre, G., 1947. La Touraine, géologie régionale. 250 p., 2de druk 1978. Uitg. Herman, Paris.
- Nieulande, Freddy van, 2009. Samenvatting van de lezing over Glycymerididae van het Loire gebied, gehouden op 22 november 2008. - *Afzettingen WTKG* 30 (1): 27-31.
- Vaessen, Leonard 2007. De 'Faluns' van het Loirebekken. - *Afzettingen WTKG* 28 (3): 51-61.
- Vaessen, Leonard 2010. De Conus soorten uit het Langhian van het Loirebekken. - *Afzettingen WTKG* 31 (1): 5-15.

¹Leonard Vaessen, Les Bonins, 37350 Le Petit Pressigny, Frankrijk, e-mail: Lenvaes@orange.fr